

Tachles, Lustig

Karel Hvíždala

Bez pravdy bych byl strašně chudý,
zatímco s pravdou můžu být jinak chudý,
ale zároveň ohromně bohatý.

Arnošt Ex Libris
Lustig
1926–2026

Karel Hvíždala

Tachles, Lustig

Rozhovor s Arnoštem Lustigem
jsme vedli od dubna do začátku
srpna 2010 v Praze-Nuslích
v restauraci hotelu Union.

Na druhém, rozšířeném vydání
jsme pracovali do půli ledna 2011.

Copyright © Karel Hvíždala, 2025
Copyright © Grada Publishing, a. s., 2025
Coverttext © Milan Kundera, 2025
Photos © Jan Malý jr., 2025
Typography © Clara Istlerová, 2025
Všechna práva vyhrazena.

ISBN 978-80-271-5904-8

*Každý z nás žije místo někoho jiného. Mě nezabili, protože
v době kdy jsem tam byla, pilně zabíjeli ty ostatní.*

Dita Saxová

Budou naslouchat a nebudou rozumět.

Věstník židovské náboženské obce 1947

*Máš-li se rozhodnout mezi lepším, i když na tom proděláš,
a horším, co ti přinese prospěch, rozhodni se správně.*

O tom píšu ve svých knížkách.

Arnošt Lustig

Spisovatel z donucení

„Exil vezme člověku skoro všechno, ale jenom na začátku. Potom mu už jenom přidává. Obohacuje ho. Umožní mu očistit se, vrátit se k podstatnému, k tomu, co v něm bylo zahlušeno všedností...“

To jsou slova, která po návratu z exilu pronesl rozhorleně, přesto s úsměvem ve svraštělém obličejí, kterému dominovaly dvě svislé hluboké rýhy nad nosem, Arnošt Lustig. A v tomhle případě výrok římského dramatika Tita Maccia Plauta, někdy ze třetího století před naším letopočtem, „nomen atque omen“ neboli „jméno znamená znamení“, skutečně platí. Lustig přeloženo do češtiny znamená veselý. A přesně takový Arnoštek skutečně byl, ač strávil tři roky v koncentračních táborech, nebo možná právě proto. Rozhodně nebyl škrhola a škarohlíd, humor nikdy neztratil – každého chlapa oslovoval „bejku“. Od té doby, co se vrátil z pekelné pasti, se každý den nefalšovaně a někdy až zběsile radoval ze života. Jeho veselé oči labužnický pookřály, jakmile zaregistrovaly přitažlivou ženu.

Byl prvním spisovatelem, kterého jsem osobně poznal, bylo to někdy v roce 1959. A zároveň jediným, kterého jsem doprovázel v posledních měsících jeho života, kdy byl trýzněn zhoubnou chorobou, až do počátku roku 2011. Ještě dnes vidím, jak mu nedlouho před smrtí otekly nohy, že jen vratce došel na záchod, a vzpomínám na něj s upřímným smutkem. Do poslední chvíle mi bylo příjemně v ovzduší jeho slov, která měla skoro vždy vyšší smysl.

Poprvé jsme se setkali asi rok po mé maturitě, kdy jsem už cílevědomě psal a kul plány, jak nějaký svůj text zveřejnit. Navštívil jsem proto redakci nového časopisu *Mladý svět*, protože tam měl v kulturní rubrice prózu na starosti autor povídek z terezínského ghetta *Noc a naděje* a *Démantů noci*, které mě zaujaly svou opravdovostí. Jako dnes vidím redakční místnost ve druhém patře ve starém měšťanském paláci v Panské ulici č. 8 v Praze, kde na stejné adrese, jen v zadním traktu, dříve sídlily německé renomované noviny *Prager Tagblatt*. Pracovny redaktorů vznikly provizorním rozdělením sádkartonovými stěnami původní, nejspíš hodovní, místnosti či salonu, což prozrazovaly přerušované štuky na stropě.

První ze čtyř stolů hned za vstupními dveřmi vlevo patřil Arnoštu Lustigovi a přetékal naštosovanými papíry a knihami. Nesměle jsem se představil a pana spisovatele požádal, jestli by nebyl tak laskav a nepřečetl si dvě mé povídky. Lustig si mě nejprve chvíli bedlivě prohlížel a pak bodře utrousil: „Dej je sem a přijď za týden!“ Ve stanovený den jsem se dostavil, on něco urputně tůkal do starého stroje Underwood, a když mě uviděl, rozjařeně pravil: „Piš!“ – a podal mi svazáček redakčních papírů s hlavičkou *MS*. Pýřil jsem se zažehnutou nadějí.

Teprve mnohem později mně došlo, že povídky nečetl a že takhle to dělal asi s každým, kdo ho přišel otravovat. Čas si šklubil na psaní. To jsem už ale seděl v redakci *Mladého světa* a měl jsem dojem, že ty stohy papírů na jeho bývalém stole zanechal i svým následovníkům, aniž se jich

kdy někdo dotkl. Co ale po něm ve stole zbylo určitě, protože se to bál přinést domů, byl obsah dolního šuplíku. Ten byl plný amatérských fotografií pohledných žen, pořízených někde u moře. Některé ty dobře rostlé dámy byly v bikinách, jiné bez nich. Ze šuplíku zmizely až po srpnu roku 1968, kdy redakci obsadila sovětská armáda: fotografie nahých Lustigových krás si odnesla jako válečnou kořist. Jinak se neztratilo nic, jen v místnosti grafiků jsme našli překousnuté dvě stěrací pryže.

Jenže ještě před okupací jsem na přelomu let 1967 a 1968 vedl s Arnoštem Lustigem a se spisovatelem Janem Procházkou po jejich návratu z Izraele po šestidenní válce rozhovor o nenormalitě české politiky. Pasáž o Izraeli cenzura nepustila, ale přesto šlo o jeden z prvních mediálních výstupů, kterými začalo tzv. pražské jaro. Rozhovor vyšel v *Mladém světě* 17. února 1968, tedy pár dní před zrušením cenzury, a jmenoval se *Neříkáme nic jiného, než co si myslí paní, která uklízí, než co si myslí obyčejní lidé*. Byl to po lednovém článku Josefa Smrkovského „Oč dnes jde“ v *Práci* a vystoupení Eduarda Goldstückeru v Československé televizi třetí svobodný projev.

Ale zpět k Izraeli, o kterém jsme si s Arnoškem povídali často (tehdy jsme si už tykali). Arnošt odletěl do Tel Avivu jako reportér *Lidových novin* a *Zemědělských novin* a *Věstníku židovské obce* poprvé hned v roce 1948, když v oblasti zuřila arabsko-izraelská válka. Tam se seznámil se svým důležitým přítelem a mentorem Ludvíkem Aškenázem, o kterém říkal, že to byl „literární kus v akci“. Když se potkali, Aškenáz mluvil jen polsky či německy, a česky se teprve učil. Podle Arnoška nesnáze s češtinou překonal rychle a výborně, ale nikdy nepsal. Byl poctivý a nedotčený jazykovými klišé. Všechny své knihy a hry diktoval, aby slyšel melodii jazyka. Byl nadán pomalou pílí. Nikdy nenapsal ani řádku ručně a na stroji psát vůbec neuměl. Byl zcela odkázán na melodii češtiny, stejně jako ruský režisér Jurij Ljubimov, když režíroval hry v zahraničí. Ta pomalá Aškenázeho píle vyplývala z toho, že texty v sobě nechával dlouho

zrát a potřeboval jim naslouchat alespoň vnitřním uchem, teprve pak dosáhl kýženého efektu. A podobně tomu bylo i v exilu, v Brixenu, kde žil se svou manželkou Erikou, dcerou spisovatele Heinricha Manna, bratra Thomase Manna. I v Německu, kde se živil hlavně psaním rozhlasových her, všechny své texty diktoval, jak se mi sám svěřil. Byl vehementně zavilým nepřitelem ručního psaní a zřejmě i sezení – při diktování chodil. Už při první cestě do Izraele se Arnošek zamiloval, a proto na tu cestu rád vzpomínal. To, že do Izraele přiletěl letadlem plným českých zbraní, které tehdy pomohly Izraeli vyhrát první válku, pro něj nebylo tak důležité jako setkání s Magdou. I po létech o ní vyprávěl dychtivě s jiskrou v oku. Podle téhle dívky později Arnošek napsal román *Miláček*. Magda pocházela z Maďarska a pašovala Židy do Palestiny za spolupráce Raula Wallenberga, který jim a řadě dalších v Budapešti vystavoval švédské pasy. Jejího manžela za to Němci pověsili a Wallenberga za to Rusové zabili v gulagu. Po deseti letech ji Arnošek znovu potkal, měla malý kráček a prodávala upomínkové předměty: z neohrožené bojovnice se inkarovala v malou, baculatou, usmívající se prodavačku a vypadala prý jak satmaři v Brooklynu. Víc si o ní přečtete v této knížce.

Arnošt Lustig byl celý život velký fešák, zamlada měl vlnité vlasy, řádný nos, žádnou záděru, jak o něm říkal Hrabal: dbal na své oblečení, rád nosil kožené bundy a šátek místo kravaty. V zimě býval omotán několikametrovou bílou šálou a nosil nápadně dlouhý černý zimník. Vypadal jako hollywoodský herec. Takhle oblečený byl i v televizním studiu, v němž Josef Klíma nahrával rozhovory do svého pořadu. Potkali jsme se ve dveřích: Arnošt vycházel rázným krokem, jako kdyby jen měnil jeviště mezi jednotlivými výstupy, a já napjatě čekal na to, až zhasne červené světlo, abychom mohli jít dovnitř. Bylo to koncem roku 2009.

Tady vyprávění musím na chvíli přerušit a vysvětlit, jak jsme se potkávali v mezičase. Od interview pro *Mladý svět* jsme spolu ještě vedli jeden rozhovor, bylo to po jeho desetileté emigraci, pro knihu *České rozhovory*

ve světě. Znovu jsme se pak setkali po dalších deseti letech na střeše New York University. To už byl krátce na knižním trhu i anglický překlad *Dálkového výslechu*, mého rozhovoru s Václavem Havlem, *Disturbing the Peace*, který vydalo nakladatelství Alfred A. Knopf. A protože věděl, že už vyšly mé rozhovory s filozofem Bělohradským, hercem Landovským a že mám hotový rozhovor s knížetem Schwarzenbergem, jakmile mě uviděl, posteskl si: „*Se mnou se znáš nejdýl, bejku, a kašleš na mě. Kdy uděláme spolu rozhovor?*“ Padli jsme si do náručí a já mu slíbil, že se do toho pustíme brzy.

Slovo jsem ale nedodržel, protože Arnošek po sametové revoluci stále pendloval mezi Washingtonem a Prahou, a kdykoli přijel, dával interview jako na běžeckém pásu do všech možných médií. To byl hlavní důvod, proč jsem práci na knize začal oddalovat. Měl jsem také strach, že bych se s tím lopotil, že by to bylo marné ho nutit k soustředěnější práci, že si se mnou bude hrát jako kočka s myší, že rozhovor nezvládnou, že ho v jeho ajfru neukočíruji a nanejvýš ho donutím ke sžíravé ironii.

Byl všudypřítomný a rozesmátý, šéfredaktoroval českou mutaci *Playboye*, byl obklopen krásnými ženami. Asi se potřeboval vybouřit ze smutku. Na dálku jsem sledoval, jak s novináři zachází, jak je trýzní: jakmile se mu nějaká otázka nelíbila, místo odpovědi chrлил vtipy nebo se jen tak halasně chvástal či pěl chvalo zpěvy na kamaráda Otu Pavla. Jeho zásobárna historek a vtipů byla neomezená a vyprávěl je s chutí: oči mu přitom rouhačsky zářily. Nepřišel jsem na to, jak z něj tuto zaběhlou machu vyvrátit. Dokonce to došlo tak daleko, že jsem se mu snažil při různých příležitostech zbaběle vyhýbat. Přecházel jsem před ním na druhou stranu ulice, na recepcích jsem se držel vždy na druhé straně sálu, než byl on. Jen v televizním studiu u Josefa Klímy jsem neměl kam utéct. Veselý Arnošek, jakmile mě zmerčil, vyjel na mě: „*Bejku, jsem po čtvrtý chemošce, máš poslední šanci.*“

Zatrnul ve mně, nepatrně jsem couvnul, ale oba jsme v ten moment cítili, že máme vůči sobě dluh, který bychom si měli splatit, než kvůli té kalvárii bude pozdě: síly mu valem ubývaly. Domluvili jsme se rychle: on mi slíbil, že si udělá čas, a já si zase vynutil, že mi za celou dobu neřekne jediný vtip. Slíbil jsem mu za to půlku honoráře a snad hned druhý den jsme začali, bylo mu třiaosmdesát. Bavili jsme se, byť někdy i překotně, neohrabaně a strastiplně, o životě, tedy také o erotice, a hlavně o psaní a padesátých letech. Nikdy ale nezlořečil, nemyslel černě nebo nenávislně. Arnoštek u toho i v nóbl restauracích popíjel pouze vodu přímo z lahví, jak mu poradili lékaři, aby nechytil ze špatně umyté sklenice infekci. Chemoterapií měl rozhozenou imunitu.

Zajímalo mě, proč vstoupil do komunistické strany, proč souhlasil s popravou Milady Horákové a proč i na IV. sjezdu spisovatelů, kde pánové Kliment, Klíma, Vaculík a Kundera pokládali fundamentální otázky, se držel zkrátka.

Žil ještě válkou a vítězům věřil. Vžít se do pocitu devatenáctiletého kluka, který se vrátil z otroctví, v němž se denně díval do zkrvaveného chřtánu smrti, do živoucího života, jenž mu náhle připomínal zázrak, bylo pro mě veskrze nemožné. Sám jsem si z války pamatoval jenom květnové dny, které jsem ve čtyřech letech vnímal jako barevný film se šťastným koncem. Dodnes si ještě pamatuji na rudou zář nad obzorem z 13. až 15. února 1945, jak hořely Drážďany: ve čtyřech náletech shodilo tehdy 769 těžkých bombardérů britské RAF a 527 strojů USAAF přes 3 900 tun výbušných a zápalných pum.

Ke svému selhání v bouřlivých padesátých letech se ale Arnoštek těsně před smrtí znovu vrátil, protože ho to stále hnětlo. Díky tomuto rozčarování ze sebe sama, kdy poznal, že participace na mystickém zážitku kolektivního souhlasu je sice opojná, ale zároveň silně nebezpečná, zabránil později vyhození děkanky na univerzitě, kde učil. Odvyprávěl jim bez uzardění příběh svého selhání, kolegové vystřízlivěli

a od odvolání ustoupili. Přesvědčil mě a já v sobě zapudil pocit jeho mladistvého zrádovského nimbusu.

Přes bolesti, které už měl Arnoštek v posledním roce života neustále, cestoval. Když jsem ho před jeho cestou do Číny doprovázel do banky, zastavoval po každých pár metrech a chytal se za břicho. Naposled byl na Kypru, z něhož se láskyplně díval na vzdálené břehy Izraele, kde se lidé zdraví slovem „mašlomo“, doslova přeloženo: Jaký je jeho pokoj? V jeho pokoji panoval dozajista šalom, což je slovo, které neznamená jen mír, ale i úsilí dobrat se míru, a to v něm bylo neodpáratelně. Dosahoval toho tím, že nikdy nedokázal přeskočit okliku, která vede od mluvení k hlasitému mlčení: ke psaní.

V době, kdy jsme si spolu začali povídat, zažil i druhý zázrak: mohl se vrátit z exilu do Prahy, kterou bezmezně miloval, stejně jako české ženy. Znovu byl, kromě své nemoci, hlavně z žen bonvivánsky nadšený a nikdy jsem v něm ani v této době nezaznamenal stín nevole. Působil přesvědčivě a někdy až zajímavě vroucně. Zdálo se mi, že už nemá důvod, aby něco důležitého zapřel. *„Ne, stáří vztah k erotice nemění. Touha zůstává stejná, jen vitalita těla není táž. Taky nevím, jestli produkce všeho, co erotika zahrnuje, je táž. To nevím, protože to nevážím ani neměřím, ale vím, že touha, která se projevuje vzrušením a intenzitou prožitku, je stejná, pokud není intenzivnější, a také ji víc oceňuji. Stáří touhy neumenšuje a prožitky vnímáš silněji: chvějí se ti i kořínky řídkých vlasů.“* Jindy ještě zaníceně dodal: *„Vytvořil jsem si takovou srandovní teorii, že tajemství sexu zůstalo v ráji, proto ho neznáme. Snažíme se ho jenom objevit... Sex je poezie těla a láska je poezie duše.“*

Bylo zajímavé pozorovat jeho vráskami popsanou vášnivou tvář, s jakou tato slova pronášel: dotvářela jeho slova. Pokud měl žádostivé publikum, které mu dodávalo energii, byl schopen hovořit třeba dvě hodiny se zřetelnou vitalitou a přesvědčivostí jak v češtině, tak v angličtině. Pak ale rychle zvadnul a usnul, nemoc ho den ode dne víc ujařmovala a vysá-

vala z něj život. Bylo zřejmé, že ústa smrti se chystají k poslednímu polibku.

„Román je často o okamžiku změny. To je to, čemu Hemingway říkal čtvrtá dimenze literatury. Když se ti podaří vyjádřit všechny tři a pak i tu čtvrtou dimenzi, tak se dílo podařilo. A ty tři základní dimenze jsou: Teď, Včera a Zítřa. Teď akce. Včera jako motiv akce a Zítřa jako následek akce. Čtvrtá dimenze je Čas. Znamená změnu. Jen o těchto kategoriích je literatura. To nejlepší v literatuře, co se ti může povést, je postihnout okamžik změny, protože je nejtajemnější. Má nejvíc valérů, za nimiž je možné tušit další a další ještě nevyslovená tajemství, která si může každý v sobě dotvářet.“

Jednou jsem Arnoštovi připomenul Hemingwayovu větu: Kovář kuje podkovy ze železa, spisovatel své příběhy kuje z nespravedlnosti. Proto mají spisovatelé v každém režimu problémy. On mi na to řekl: *„Mně zase z něj uvízla v hlavě věta: Žije se mi dobře, ale musím psát, poněvadž když tolik a tolik nenapišu, tak mě to ostatní v životě přestává těšit.“*

Na tenhle rozhovor si moc dobře pamatuji, protože v každém autorovi je grafomanská posedlost, bez níž se asi nelze dopracovat lepších výsledků. Z Arnoštka udělala spisovatele zkušenost z ghetta v Terezíně a koncentráků. Stal se spisovatelem z donucení. Když o svých zážitcích po válce vyprávěl, zjistil, že si o něm lidé myslí, že přišel o rozum, že je pošetilec, že to, co říká, není pravda.

Tedy se rozhodl, že pokud chce někomu sdělit, co zažil, musí to napsat. Pokusil se o to a to, co napsal, odnesl do Panské 8, kde později dělal redaktora a kde sídlilo i nakladatelství *Mladá fronta*. Rukopis, který jim někdy v roce 1950 přinesl, přijali, dostal honorář, a teprve doma, když získal po přijetí rukopisu víc sebedůvěry, si řekl, že ti, o kterých psal a kteří jsou mrtví, by to dokázali určitě líp: došel k přesvědčení, že jeho svědectví je mělké. Vrátil se do nakladatelství, rukopis si odnesl zase domů a text přepisoval několik let.

Další jeho nevydaná kniha se jmenovala *Už nikdy válka* a měla asi tři sta nebo čtyři sta stran. Psala se mu lehce a kamarádi ji přijali blahovonně, ale když si ji s odstupem znovu přečetl, zase nebyl spokojen: něco se v něm vzpřičilo. Rukopis dál přepisoval a přepisoval a pořád se mu text nelíbil: tahal zážitky z hlubin, nebo jak říkal učeně: de profundis. A tehdy udělal to, co později dělal skoro pravidelně Bohumil Hrabal: vzal si do ruky nůžky a z celého rukopisu vystříhal ty nejlepší pasáže, které pak k sobě slepil bez pozlátka oslích můstků. Tak se zrodila první, trochu pitoreskní, krátká próza, se kterou byl spokojen hlavně díky jisté nevyváženosti, surovosti a neuhlazenosti.

Podobně se počátkem padesátých let zrodily povídky, které později nazval *Noc a naděje* a vyšly v roce 1957. Právě ty mě za Arnoškem přivedly do redakce *Mladého světa*. Vzpomínám si, že podobně to bylo se mnou. Jedny celé prázdniny jsem každý den přepisoval vyprávění bývalého zaměstnance Melantrichu pana Ringese, protože vždy druhý den po sepsání dialogu jsem zjistil, že text neodpovídá ani za mák zážitku ze setkání. Stále mi tam něco chybělo, všechny konflikty byly utlumené, chyběla mi tam vášeň, s níž pan Ringes hovořil. Samozřejmě jsem objevil to, co bylo již dávno objevené, ale vzpomněl jsem si na to právě kvůli Arnoškovi, který často zdůrazňoval, že pravda ve psaní je ten beton, ta hlavní řehole, na čem tohle řemeslo bazíruje a co ve výsledku perlí. Proto je to to poslední, co nám zbývá, když je nám nejhůř. Schopnost mít otevřený mozek a nechat si do něj navlíkat shora myšlenky, a tak se dozvídat věci, o kterých nic nevíme. Říkal: „*Napsané slovo musí být pravdivější než pravda, protože je filtruješ a nepustíš mezi ně lež. Výsledek je čin slova, který je ozdobou muže.*“

Teprve když jsem se pokusil do zapsaného dialogu s panem Ringesem dostat i to, jak artikuloval, jak se při tom tvářil, jak gestikuloval, jak klátivě chodil, aniž jsem ty skutečnosti popsal z vnějšku, začal jsem být spokojenější. A to je to, co mi na sklonku života Arnoštek stále potvrzo-

val, když říkal: „*Pokud chceš být pravdivý, musíš si vymýšlet, nebo spíš domýšlet. V tom je paradox literatury. Pravda románu je jiná než pravda v literatuře faktu.*“

Arnoštek žil poslední měsíce v Praze, v Nuslích, kousek od hotelu Union, v kuchyni, kterou proměnil na ložnici s pracovnou. Stěny byly do posledního místečka pokryté fotografiemi kamarádů, přátel, bývalých či současných lásek a plakátů k jeho filmům či různým veřejným vystoupením. Na největší z fotografií byl Arnoštek s Che Guevarou. Připadal jsem si tam jak v muzeu. Psal na psacím stroji Olympia, který obklopovaly haldy papírů a poznámek. Byl posedlý snahou staré knihy stále vylepšovat, doplňovat, což redaktory i kritiky škorpilo. Ivan Wernisch vzpomínal, jak mu Arnoštek přinesl do *Literárních novin* rukopis povídky slepený na různých papírech, psaný tu a tam ručně, který by se hodil spíš na výstavu koláží než do redakce, kde ho sekretářka horko těžko dokázala přepsat.

Starí rabíni říkali, že kdo pochopí řád písmen, pochopí řád světa. To se Arnoškovi skutečně podařilo. Už také proto, že starci se dostávají do stavu, kdy si řeknou, že už nebudou lhát, buď proto, že jsou unaveni, nebo jim to nestojí za to, anebo mají všeho dost. V takovém chvalořečeném stavu, kdy se všechny tyto důvody spojily, jak mi sám řekl, byl i Arnoštek, když jsme pracovali už na první verzi rozhovoru: věděl, že umírá, ale nebyl roztrpčený. Chtěl ještě knihu držet v ruce, což nakladatel Antonín Kočí akceptoval. Proto kniha vyšla ve dvou rozličných vydáních. Leč práci jsme kvůli jeho nemoci nepřerušili a scházeli se dál do půli ledna 2011. Arnošt Lustig zemřel 26. února. Poslední naše setkání se odehrávala u něj doma, to už ani nedokázal vstát z postele, nebo v nemocnici na Vinohradech, kde z něj život definitivně vyvanul. Odešel ale klidně, nezmítaly jím výčitky ani nedovyřčené myšlenky. Kniha se jmenuje *Tachles, Lustig*. Název pro nás vymyslela herečka a zpěvačka Jitka Molavcová, které jsme dali manuskript jako poučené zástupkyni předpublika přečíst, a odkazuje na to, že jsem musel Arnoška stále nutit, aby se vrátil k věci.

Měli jsme v plánu si ještě povídat důkladněji o exilu, protože byl přesvědčen, že kdo nezažil v minulém století vězení nebo exil (a on zažil oboje), nemohl dvacáté století pochopit. A taky chtěl vzpomínat na Ivana Passera, přívětivého anděla milosti, který mu po příjezdu do Spojených států zaplatil překlad *Modlitby pro Kateřinu Horovitzovou* a chtěl tuto novelu zfilmovat, ale protože nemá šťastný konec, nesehnal v Americe producenta. Spíš ale, jak říkají Passerovi přátelé, to dělal proto, že rád kamarádům pomáhal, protože v tom viděl smysl svého života. O této ne příliš známé stránce Passerova života, který ač celou dobu v exilu v USA točil skoro každý rok jeden film, sám se sebou nikdy nebyl spokojen, chtěl nejspíš Arnoštek vyprávět. K tomu již bohužel nedošlo. Ale nermoutilo ho to, protože jsem mu slíbil, že to napíšu za něj.

Smysl pro legraci ale Arnoštka nikdy neopustil. Rád citoval Bohouška Hrabala, jak mu familiérně říkal: „Do blankytně modrounkého celofánu humoru lze zabalit všechny ztrápené a krvavé součástky denních starostí.“ Když už byl na tom hodně špatně a lékaři mu dávali transfuzi, z posledních sil to komentoval slovy: „*Doufám, že to je krev křesťanských panen.*“

Zachoval se jako Wolfgang Goethe, který prý, když mu kněz činil poslední pomazání, pravil slabým hlasem: „*A nezapomeňte na mé polobotky.*“

Podobným, žel už slabým hlasem se mě Arnoštek optal 12. ledna 2011, jestli mi může povědět anekdotu na rozloučenou. Samozřejmě jsem souhlasil: najdete ji na konci knihy.

K. H., říjen 2025

Píši pro ty, kteří jsou přesvědčeni, že každý člověk, jenž nežije na cizí účet, má právo na všechno, co už teď může lidské my dát lidskému já.

Arnošt Lustig: Pro koho píšu

Většina lidí v Česku ví, že Arnošt Lustig je spisovatel, ti, co chtějí, se mohou dočíst, že jsi vydal 36 knížek v řadě jazyků, a ti ještě zvědavější si mohou spočítat, že ti je třiaosmdesát a půl. Jak ale vidí Arnošt Lustig sám sebe? Kdo je podle tebe Arnošt Lustig?

1

Škoda, že jsem si nevzal zrcadlo, abych se podíval. Máš ale pravdu, již staří Řekové říkali, že klíčová moudrost spočívá v sebepoznání. Já mám dojem, že jsem poznal jenom kousek sama sebe a zatím mně to stačí. Ale možná, že bych ani nechtěl poznat sebe sama úplně do detailu na rozdíl od Sókrata, Platóna a Aristotela, protože bych se třeba snažil polepšit nebo změnit a nepovedlo by se mi to a byl bych z toho nešťastný. Takhle mi to zatím vyhovuje. Je to jako v té terezínské písničce: *Nahoru a zase dolů, loď se s námi houpe, dostáváme mořskou nemoc, je to s námi velmi zlé*. Pak se to zhouplo ještě jednou, bylo po válce a vše bylo velmi dobré. A teď prožívám období spokojenosti, pohody zevnitř a nevím, jestli je to správně, protože třeba v Indii mají lidé hlad, Číňané zabíjejí Tibetany a Arabové házejí bomby na Izrael. Třeba ani nemám právo být v pohodě, to mě trochu ruší, ale ne moc.

A jak jsi prožíval sám sebe v tom období mezi štěstím z konce druhé světové války a dnešní spokojeností?

V různých vlnách. Z té doby si pamatuji jen zlomové okamžiky. Prožíval jsem moc hezký život, protože jsem se po návratu z koncentráku a po vojně stal reportérem rozhlasu, což pro člověka, který nemá školy a který prožil šest let nacistických omezení a skoro tři roky lágrů, kde byl považován za otroka, bylo moc hezký období. Mír měl pro mě chuť, váhu, míry a nedostižný horizont. Byl jsem ve dvaceti reportérem a poznával jsem lidi: horníky, skláře, tkadleny, lékaře, zedníky, univerzitní profesory...

... ale to už byla pomalu padesátá léta: to ti i v této době radost z míru události, jako bylo pronásledování třídních nepřátel, vykonstruované procesy a nové útoky na Židy, radost nezkalily...

Já ti řeknu, že ne, protože mně se tenkrát komunismus líbil: za prvé proto, že komunisté byli v lágrech jedni z nejdůslednějších bojovníků proti nacismu. Už to samo se mi líbilo. To jim v mých očích připisovalo body. Vrátil jsem se z koncentráku, a tak jsem to jako kluk viděl, za mě to ještě byla utopie. Až potom přišly zločiny. Já vím, že v roce 2010 se to někomu nemusí líbit, ale já jsem – jak doufám – spisovatel a mou povinností je říkat pravdu, i když je nepříjemná i pro mě.

Mě spíš v těch prvních letech po válce zaskočily informace o tom, že se němečtí akcionáři I. G. Farben podíleli na výnosech z prodeje leteckého benzínu, který spotřebovaly americké a anglické bombardovací letouny při náletu na německá města a že američtí akcionáři německého válečného průmyslu Třetí říše klidně čerpali dividendy za výrobu zbraní, kterými se střílelo po amerických vojácích.

Zůstal bych u těch lágrů, podle očitých svědků tomu tak s komunisty, jak vyprávíš, úplně nebylo. Třeba Ferdinand Peroutka si do

svého deníku z 18. dubna 1945 poznamenal: „Dlouhodobým pobytem v koncentračním táboru se podařilo pokazit charakter: lidé se bojí... To docílil dlouhodobý teror SS a zdejších komunistů.“

To bys musel být v Buchenwaldu jako já, abys tomu porozuměl. Buchenwald byl mateřský tábor, který měl kolem sebe – já nevím kolik – jestli třicet nebo šedesát satelitů. Jednou jsem jel fasovat nákladním autem lopaty a stavební nářadí pro náš satelit, což byla munička v Meuselwitz u Lipska. Tam byl se mnou Milan Weiner, později novinář a můj kamarád: od té doby mi vždy kupoval husu...

... prosím?

Pečenou husu, a to z důvodu, který musím vysvětlit. V Osvětimi jsme jako všude museli často nastupovat na appelplatz a ten esesák, který to nařídil, nebyl nejvyšší postavy: esesáci museli mít nejmíň 175 centimetrů, ale kdo byl vyšší a mohutnější, toho neměli moc rádi, a byl-li vysoký a silný Žid, zasedli si na něj, stejně jako na ty, kteří nosili brýle. Ti všichni šli nejrychleji do plynu, jenže v tom měli rozpor, protože potřebovali zároveň otroky. Byl jsem ve skupině otroků, kde byl i Milan Weiner. Milan byl šedovlasej, ostříhanej dohola a hlavně byl vyšší, takže ho vždycky zbili. Když nás ten malej esesák nechal nastoupit, bylo nás kolem tisícovky, stál jsem vedle Milana a z bezprostřední blízkosti jsem viděl, jak ho ten chlap začal úplně bezdůvodně fackovat jenom proto, že Milan byl vyšší. Ti, co byli dál, to třeba ani neviděli. Ten esesák se ho na nic neptal, nic neříkal, jenom ho fackoval oběma rukama ze strany na stranu. A mně toho Milana bylo líto, protože tak tomu bylo vždycky: v tomhle případě potřetí. A jak Milana ten esesák bil, všiml jsem si, že měl po straně kazajky sáček karamel. Říkal jsem si, je to svině, musím ho potrestat, a vytáhl jsem mu karamely z kapsy. Byl jsem rošťák, lehkomyslněj a hloupej. Kdyby si toho všiml, beze slova mě zastřelil. Já ty karamely ale ukradl s tím, že je dám Milanovi za to, že ho fackuje. Pak

jsem si to ale rozmyslel a dal jsem mu jen polovinu a polovinu jsem s kamarádama snědl. A Milan mně byl pak za to tak vděčný, že kdykoliv mě v Praze potkal, zval mě na husu.

Je to vlastně ukázka toho, jak jsme v koncentráku přemýšleli: hodně se tam mluvilo o tom, co je v životě dobré, a proto jsme mluvili o jídle, a to v nás zůstalo. Já jsem při jedné z těchto debat řekl, že u nás doma to nejslavnostnější jídlo byla do zlatova upečená husa. Vyprávěl jsem, jak to vždycky v kuchyni u sporáku vonělo, jak křupala kůžička a jak jsem se těšil na biskupa. Z toho se zrodila tato tradice: Milan mi dokonce potom objednával dvě porce, a to jsem ani nemohl sníst.

Tenhle motiv se objevuje i ve snu tvé románové postavy Dity Saxové...

Ano, husu a kachnu mám rád. Několikrát jsem se i přinutil k tomu, že jsem dvojitou porci snědl, abych Milana neurazil, ale nikdy jsem mu nepřipomněl ty facky, protože to bylo ponižující. Člověk si uvědomil, že takhle mohl kterýkoliv esesák fackovat v lágru kohokoliv.

A takových rošťáren jsi udělal víc?

Já byl v koncentráku zloděj charakteru Robina Hooda. Samozřejmě jsem kradl hlavně proto, abych se najedl. Měl jsem jednu morální zásadu, ačkoliv jsem byl úplně nevzdělaný: věděl jsem, že nepřítele a zlého člověka smíš okrást. Nesmíš krást kamarádům a nesmíš krást, jenom abys kradl. Zlodějna musí mít vyšší účel. Jednou jsem třeba ukradl třicet kilo tuřínů. Proto jsem platil za Robina Hooda. Tolik řepy jsem nemohl sníst, rozdělil jsem ji a byl jsem rád, že jsem hrdina hřiště, a za to mě měli zase rádi oni. Já měl na to zcela primitivní metodu: třeba mi poručili jít na nádraží skládat tuřín. Okamžitě jsem šel, protože jsem věděl, že z toho něco kápne. Až v Americe jsem zjistil, že tuřín je delikatesa pro bohaté, porcička za tři dolary padesát.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Tachles, Lustig***.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.